

Григоренко Тетяна Олександрівна
заступник директора з наукової роботи,
Черкаський обласний краєзнавчий музей
(Черкаси, Україна)
grigorta@ukr.net

Tetyana O. Hryhorenko
Deputy Director for Scientific Work
Cherkasy Regional Museum
(Cherkasy, Ukraine)

СТАЛІНСЬКІ РЕПРЕСІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ НА ПОЧАТКУ 1930–Х РР. ЛІКВІДАЦІЯ КУРКУЛЬСТВА ЯК КЛАСУ НА ЧЕРКАЩИНІ

STALIN'S REPRESSIONS IN UKRAINIAN VILLAGES IN THE EARLY 1930s. THE ELIMINATION OF 'KURKULS AS A CLASS' IN CHERKASY REGION

Анотація

Політика більшовицької влади щодо заможного селянства на Черкащині у 1930-х рр була спрямована на винищення останнього. Це дослідження – спроба розкрити проблему куркуля як класу: причини, хід репресій та наслідки. Зроблене на базі матеріалів регіонального архіву та місцевих архівів спецслужб. Основними джерелами стали документи державних установ та архівно-кримінальні справи на окремих селян. Попри проведену роботу, ще велика кількість матеріалів залишаються не дослідженим, тому в перспективі вивчення документів триватиме, особливо це стосується теми депортації куркулів з Черкащини за межі України. Результатами роботи стануть як окремі статті, так і створення експозиційного комплексу в залі історії Черкащини 1930-х рр. в експозиції Черкаського обласного краєзнавчого музею.

Ключові слова: колективізація, куркуль, розкуркулення, голодомор, політичні репресії, депортація.

Summary

The article describes the policy of the Bolshevik authorities regarding the rich peasantry in Cherkasy region in the 1930s. The problem of the 'kurkuls' as a class is considered, i.e. the reasons and the course of the repressions and their consequences. This study is based on the archival materials of the regional archive and local archives of the intelligence services. The main sources are the state institutions' documents and the archival and criminal cases on individual peasants. Nevertheless, a significant set of materials remains unexplored with future prospects of studying, especially the case of the deportation of "kurkuls" from Cherkasy region out of Ukraine. The results of the work will constitute separate articles as well as the creation of the exhibition complex in the hall of the Cherkasy regional history of the 1930s in the exhibition of Cherkasy Regional Museum of Local Lore.

Key words: collectivization, kurkul, rozkurkulennya, famine, political repressions, deportation.

З розпадом радянської комуністичної системи та проголошенням незалежності України з'явилася можливість повернути із забуття низку соціальних та історичних проблем. Передусім це стосується історії українського села у 1920–1930-х рр. З появою все більшої кількості наукових досліджень історії ХХ ст. відбувається зростання ролі джерелознавства та розроблених прийомів і методів роботи з документальними джерелами. Архівні дослідження вперше вводять в науковий обіг велику кількість раніше невідомих документів, особливо тих, які до недавнього часу зберігалися під грифом "секретно" і були недоступні ані дослідникам, ані громадянськості.

Це дослідження було зроблене на базі регіональної історії Черкаської області України, історія якої тісно пов'язана з селянством, оскільки цей регіон здавна вважається переважно аграрним краєм. Протягом декількох років проаналізовано багато проблемних тем 1930-х рр.: "Колективізація сільського господарства Черкащини"; "Розкуркулення" і "Депортація селянства Черкащини у Північні райони СРСР"; "Голодомор 1932–1933 рр. на Черкащині".

Докладніше зупинимося на результатах опрацювання архівних матеріалів на тему "Розкуркулення" та "Депортації селян Черкащини".

У дослідженні репресій українського селянства в цілому, і зокрема, Черкащини, були використані фонди декількох архівів: Державного архіву Черкаської області, Галузевого архіву Служби безпеки України та архіву Управління Міністерства внутрішніх справ України в Черкаській області.

Архівні джерела, в основному, представлені документами радянських установ, виконавчих комітетів та партійно-комсомольських ланок, які розкривають діяльність цих органів влади, як в центрі, так і на місцях. Вони найбільш інформативні в освітленні, так званого, періоду "Великого перелому", оскільки рішення про "розкуркулення" зарахованих до 2-ї та 3-ї категорій куркулів проходили через місцеві органи влади. У матеріалах райвиконкомів, окрім списків осіб, позбавлених виборчих прав (найбільш численна група документів), є описи майна господарств, які підлягають розкуркуленню. Також у праці використані економічні та статистичні звіти, листування і звернення громадян, листівки та періодичні видання тих років. Особливе місце в дослідженні посідають архівно-кримінальні справи, які зберігаються в галузевих архівах Служби безпеки та МВС України. Цікавими для дослідження, але, на жаль, поки недоступними для більшості науковців є фонди архіву Управління МВС України в Черкаській області.

Політика примусової колективізації, запроваджена в кінці 1929 р., мала усунути всі селянські господарства, а самих селян постійно закріпити за колгоспами. Колективізація була найбільш жорстоким періодом радянської історії. Її супроводжувало постійне насильство і страждання мільйонів селян. Керівництво радянської держави заперечувало і приховувало від своїх громадян реальність і масштаби цієї трагедії.

Колективізація власне була війною між державою і селянством не тільки в економічній та культурній сфері, але і в повсякденному житті. Селянин-одноосібник був небажаною фігурою для держави, бо із власною землею і мінімумом засобів виробництва він мало залежав від держави. Масове поширення колгоспів могло відбутися лише примусовим шляхом.

Завдяки зусиллям уповноважених з центру, темпи колективізації швидко зростали. Із селянських господарств вилучали все майно, нажите важкою працею всієї сім'ї протягом багатьох років.

Антиселянські настрої в містах, зокрема серед робітників, які виникали внаслідок нестачі хліба, підтримувалися повідомленнями радянської преси про куркульський саботаж і протиріччям, що давно зріло між містом і селом.

Усе це негативно впливало на міські кадри присланих у села робітничих бригад, які проводили колективізацію і розкуркулення. Про це свідчать масові листи-скарги заможних селян до вищих органів влади.

Наприклад, лист селянина М. Запливаного з с. Сушківка на Уманщині, адресований Всеукраїнському старості Г. Петровському, в якому йшлося про те, що місцева влада в 1928 р. визначила цьому селянинові податок у розмірі 200 пудів зерна, але в нього було три десятини посівів, на яких вродило всього 120 пудів. Селянська родина з п'яти людей мала у власності корову й коня. За нездачу у визначений термін 200 пудів зерна все його майно було конфісковане й продане з аукціону. Він просить повернути йому хоча б корову й коня з возом та ковальським приладдям, оскільки окружна влада відмовила в його проханні¹.

До Монастирищенського районного виконавчого комітету (далі – РВК) звернувся із заявою житель с. Лукашівки Яненко Лукіян Федорович: “В час хлібозаготівлі до мене було застосовано постанову ВУЦВК й оштрафовано в сумі 150 крб. як за невиконання плану. Виконати я його цілком не міг позаяк на мене було призначено більш як у мене вродило. Моє господарство середняцьке і не позбавлене виборчих прав. На господарство накладено арешт на пару коней, возу, пару підсвинків та корову та назначено в продаж на 31 грудня ц. р. Прохаю РВК аби залишили на мою сім'ю із 7-ми ідаків, із котрих єсть четверо дітей та стара мати 85 років, одну конячку та корову. 30 грудня 1929 року”².

Із записки уповноваженого з колективізації с. Княжики Монастирищенського району Білявського С.: “Рабцун Іван був занесений в списки 8%, як куркульське господарство і по постанові сільської комісії сприяння хлібозаготівлі Рабцуну Івану треба було продати озимини 250 пудів, а ярини 50 пудів, а такий продав озимини лише 220 пудів, а 30 пудів продати відмовився то його було оштрафовано в 5 кратному розмірі себто в 150 пуд озимини. Чого Рабцун не виконав, то у нього описано майно: кузню з інструментами в сумі 20 крб., 2 коней в 50 крб., токарний станок в 20 крб. та віз в 15 крб., а разом на 105 крб. Згадане майно продавали з прилюдних торгів і все закупив СОЗ...”³.

Ось лише один із документів, що розповідає про так зване *искривление классової линии* – “спецсводка” про хід хлібозаготівельної кампанії по Шевченківській окрузі станом на 30 травня 1930 р.: “...В некоторых сёлах Чернобаевского и Золотоношского районов было допущено искривление в классової линии при обложении, напр.: в с. Мали-Каневцы Чернобаевского района имеется 420 хозяйств. В принудительном порядке обложено 150 хозяйств, а всего в селе имеется 30 кулацких и зажиточных хозяйств. По с. Марьяновка Чернобаевского района при наличии 180 дворов обложено 115. Также огульно составлены списки по с. Чернобай. ...В некоторых сёлах имеются случаи избивения кулаков за отказ от сдачи хлеба. Пример: с. Лящёвка Чернобаевского района члены х/з комиссии под руководством Уполномоченного РИК избивают крестьян, отказывающихся сдавать хлеб. В с. Савковка-Прилипка Чернобаевского района Уполномоченный РИКа Мироненко ударил в живот одного кулака за отказ отдать хлеб. В с. Сеньковцах Золотоношского района Председатель хлебозаготовительной комиссии, он же Уполномоченный Дрбовского сельсовета заставил одного кулака лезть в печь в общественной хате”⁴.

Проте доля розкуркулених селян складалася неоднаково. Прийшов 1930 р., а з ним і новий стратегічний курс, проголошений у грудні 1929 р., – перехід від політики обмеження куркуля до політики ліквідації куркульства як класу.

Конкретні заходи проти куркулів розробила в другій половині січня 1930 р. спеціальна комісія на чолі з В. Молотовим. У результаті виникла постанова ЦК ВКП (б) від 30 січня 1930 р. “Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації”. Ця постанова поділила куркульські господарства на три категорії. 1-ша категорія – організатори й учасники антиколгоспних виступів, які згідно з рішенням суду підлягали вивезенню в концтабори або засуджувалися до смертної кари. 2-га – сім'ї господарів, віднесених до першої групи, а також ті, хто наважився на менш активний опір розкуркуленню. Їх разом з сім'ями виселяли в північні райони СРСР, а також у віддалені райони місцевості, де вони проживали. Одночасно з депортацією відбувалася і конфіскація їхнього майна. Розкуркулені сім'ї, які не чинили опір колективізації, зараховували до 3-ї категорії. При частковій конфіскації майна їм надавали зменшені земельні ділянки на неродючих ґрунтах за межами колгоспу.

Термін “куркуль” влада використовувала в досить широкому значенні й поширювала на різні категорії людей, які жили в селі: білих охоронців, царських офіцерів, служителів церкви і релігійних сект, колишніх торговців-непманів та всіх, кому можна було причепити ярлик “контрреволюціонер”.

1 Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Р-2 113.– Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 122, 122 (зв).

2 ДАЧО. – Р-2 113. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 66.

3 ДАЧО. – Р-2 113. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 97.

4 ДАЧО. – Р-2 113. – Оп. 1.– Спр. 56. – Арк. 86.

Ось лише деякі витяги з анкет-характеристик розкуркулених селян: “куркуль, видавав денікінцям бідняків-активістів”, “експлуататор найманої праці”, “куркульська жінка колишнього волосного писаря”, “брав участь у виборах гетьмана Скоропадського”, “куркуль, керівник євангельської секти”, “колишній голова релігійної громади”, “син куркуля, якого вислано за межі округи, постачав провізією банду Голого”, “колишній жандарм”, “давній куркуль”. Обов’язково в кінці кожної характеристики були додані слова “вороже ставиться до колективізації, агітує проти Радянської Влади”.

Архівні документи містять чимало характеристик селян, які підлягали виселенню за межі колгоспу в урочища, яри і на неродючі землі. Цей список був надісланий Городищенському РВК до Шевченківського окружного виконкому в березні 1930 р:

“Кулацький елемент, який висилається за межі колгоспу по Городищенському району: Дядюра Іван Демидович, с. Мліїв. Склад сім’ї – 6 душ. До революції жив при батькові, який мав 17 дес. землі, криту цинковою бляхою хату, стодолу, сарай, дві пари волів, корову, коня, сівалку, весь дрібний сільськогосподарський реманент. Зараз має землі 8,25 дес., хату, клуню, сарай, два воли, свиноматку і весь невеликий с/г реманент. Не позбавлений виборчих прав. Куркуль, вороже ставиться до заходів Радянської влади.

С. Старосілля. Лисенко Ларіон Петрович. Склад сім’ї – 4 душі. До революції мав землі 1,70 десятини і орендував до 5 десятин, хату, клуню, сарай, коні, січкарню, олійницю, займався торгівлею. Виборчих прав не позбавлений. Як до революції, так і під час революції експлуатував найману працю, зокрема бідноту, нажив майно за рахунок експлуатації. Активно виступає проти проведених політичних кампаній, особливо під час колективізації.

С. Городище. Барабаш Терешко Лук’янович. Склад сім’ї – 4 душі. До революції мав землі 3,50 га, хату, два сараї, клуні, вітряк, просорюшки з кінним приводом. Згадане майно продане за невиконання контрольних завдань по хлібозаготівлі в 1929 р. Позбавлений виборчих прав. У минулому і зараз до всіх політичних кампаній ставиться вороже. Побив членів колгоспу і вигнав останніх з двору під час конфіскації майна”⁵.

За даними МВС України, за період масового розкуркулювання українського селянства і, пов’язаного з цим виселенням “у віддалені місцевості Радянського Союзу”, в міліцейських архівах збереглися понад 500 тис. архівних справ на спецпоселенців, за якими проходять 2 мільйони 880 тисяч осіб⁶.

В архіві Управління МВС України в Черкаській області зберігається близько 4 тис. анкет на голів родин куркулів 2-ї категорії. Якщо підрахувати середню кількість членів сім’ї, то в одній родині виходить приблизно п’ятеро людей, серед них найменшим було всього кілька місяців від народження, а найстаршим – далеко за сімдесят років. Як свідчать документи, подальша доля більшості висланих куркулів склалася трагічно.

В архіві УМВС зберігаються анкети голів сімей селян-куркулів Шевченківської та Уманської округ, висланих за межі України під час першої та другої хвилі розкуркулення (березень-жовтень 1930). Ці анкети містять дані про чисельність кожної селянської родини, майновий стан і причини виселення.

Розкуркулені сім’ї, які не чинили опору колективізації, зараховували до 3-ї категорії. При частковій конфіскації майна, їм надавали зменшені земельні ділянки за межами колгоспу на т. зв. невдобах (недоброякісних ґрунтах. – *Авт.*)⁷.

Чимало документів, які зберігаються в Державному архіві Черкаської області, розкривають подробиці створення куркульських виселків на Черкащині. Наприклад, “Витяг з протоколу Ч. 37 засідання президії Мошенського районного виконавчого комітету від 6 березня 1930 року.

Слухали: Розгляд списку розкуркулених куркульсько-глітайських господарств, що підлягають до розселення за межі села в межах району та відведення місць розселення.

Ухвалили: Списки розкуркулених куркульсько-глітайських господарств підлягаючих до розселення за межі села в межах району в кількості 38 з 207-ма їдцями затвердить. Для розселення куркульсько-глітайських господарств за межі села відвести в частки невдобних-піску за Кумейками урочище біля “Пейсове”...

...Зазначені в п. 1 господарства розселити на два виселки по 19 господарств у кожному.

До першого виселку урочище біля “Пейсове” виселити куркульські господарства з сел.: Будища, Мошни, Байбузи, Білозіря та Михайлівка. До другого за слободою Мироновича: Софійка, Шелепухи, Березняки, Тубільці, Кумейки та Станіславчик.

Для виселених куркульських господарств виділити мінімальну їдацьку норму у 0,25 дес. на їдця...”⁸.

Ось неповні дані щодо створення куркульських виселків у різних районах Черкащини, куди були відселені куркульські господарства, які належали до 3-ї категорії: (підрахунки автора): Мокро-Калигирський район: 23 селища – 335 куркульських господарств; Городищенський: 6 – 60, Кам’янський: 4 – 59; Гельмязівський: 12 – 485; Таганчеський: 5 – 83⁹; Ротмістрівський: 10 – 137; Золотоніський: 10 – 200; Чигиринський: 8 – 115¹⁰; Шполянський: 25 – 209; Медведівський: 5 – 66¹¹; Черкаський: 10 – 194; Канівський: 10 – 120; Чорнобаївський: 27 – 355; Іркліївський район: 25 селищ - 305 куркульських господарств¹².

Держава виділяла під куркульські поселення землі, непридатні для ведення сільського господарства. Як зазначалося в протоколі позачергового засідання президії Златопільського РВК від 20 березня 1930 р.: “Виселки по району - глина,

5 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 86.

6 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 38, 41, 44.

7 Історія українського селянства. Нариси в 2 т. – Т. 2. – К., 2006 – С. 129.

8 ДАЧО. – Р-2 113. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 86.

9 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк. 4.

10 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 1-4.

11 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 1-2.

12 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 1-3.

грунт кам'янистий, зсуви, круті схили, пісок”¹³.

По Канівському району Канівським райвиконкомом були відведені земельні ділянки, що зовсім непридатні для господарського освоєння (голі сипучі піски), тому Шевченківський Окрвиконком доручив Канівському райвиконкомові відвести для кожного виселка трохи землі, щоб забезпечити “...існування на цих землях споживчого господарства”¹⁴.

Переселенці повинні були жити під пильним оком держави в особі уповноваженого куркульським селищем. На таку посаду призначали надійних людей з-поміж сільських активістів, членів комітетів незаможних селян. Переселенці були повністю залежними від призначених уповноважених і без їхнього дозволу не могли виїхати за межі селища. Кожному уповноваженому надавалася характеристика, яка затверджувалася постановою президії райвиконкому. Обов'язковою умовою для призначення кандидата на цю відповідальну посаду була його активна участь у колективізації та ліквідації куркульства як класу.

Ось одна з таких характеристик: “Сигнаївська сільрада цим посвідчує, що гр-н с. Сигнаївки, Луняченко Мефодь Павлович народження 1900 року, бідняцького стану, член-секретар СКНС, чесний громадський робітник, в 1921 та 1922 роках учасував в боях проти різних банд, служив в Червоній Армії, активно учасував в проведенні різних кампаній, що провадяться на селі, тому сільрада зі свого боку, рекомендує його Луняченка на уповноваженого за стеженням за місцевими куркулями, що й посвідчується. Березень 1930 р.”¹⁵.

Ще одна характеристика на уповноваженого селищем Кузьменка Тимофія Володимировича з с. Завадовки: “Брав активну участь під час висилки куркулів по II категорії, знаходився в комісії по сприянню хлібзаготівлі і мав позитивні результати”¹⁶.

Списки куркулів, які підлягали розкуркуленню та визначення їх категорій, складали відповідно до постанов наймитсько-бідняцьких зборів та сільських сходів і затверджували у райвиконкомових. Ось одне з таких рішень: “Засідання пленуму Сухо-Калигирської сільради Шполянського РВК вкупі з активом бідноти (3 жовтня 1930 р.)

Повістка дня:

- 1) Про висилку куркулів та засів положеної їм площі.
- 2) Про виділення куркульських та заможних господарств

Слухали: Про висилку куркулів та засів положеної їм площі.

Ухвалили: ...Що куркуль в сучасний мент не припиняє свою агітацію проти міроприємств Радвледи аби зірвати таку, а тому пленум сільської ради вважає чужого елемента не повинно бути в рядах пролетаріата. Запропонувати уповноваженому над куркулями вислати таких на ухвалений їм хутір Любисток 2 частини поселить в хутор у хати. Для правильного надзору – виконання різних кампаній припинити з комсомольського осередку одного комсомольця і негайно приступити до висилки та засіву озимини”¹⁷.

Сільські активісти, бідняки і середняки створювали комісії з розкуркулення, на їхніх засіданнях ухвалювали відповідні постанови і з червоними прапорами та співом революційних пісень йшли до куркулів. Вривалися в будинки заможних селян, виселяли їх з власних осель, а майно ділили між собою.

Не рідкісними були випадки, коли майно куркульського господарства розпродавали з молотка, а господаря заарештовували. Часто до куркульсько-глітайських господарств зараховували і середняцькі господарства.

Зі скаргою звернувся житель с. Конельська Попівка Монастирищенського району на Уманщині Ганич Прокоп:

“В 1929-30 р. сільоблікова комісія оподаткувала мене з батьком, то єсть приєднала мій двір до батькового. Батька зарахували господарем двору і оподаткували в індивідуальнім податку. Під час оподаткування були 2 коней, 2 корови, 1 сівалка, 1 віялка, плуг, хата, сарай критий соломною, 9 дес. землі – 7 ідців, нетрудових прибутків нема... Крім того я з травня почав вести окреме господарство на отельній садибі. Контрольне завдання по хлібзаготівлі наклали 400 пуд. зерна тоді коли в цьому році проходив у нас землеустрій від того стався великий перебой урожаю і всього зерна уродило 270 пудів і за невиконання непосильної хлібзаготівлі продане все батькове і моє майно, а що не продали, то так забрали. А за несплату с/г податку продали клуню, комору, сарай, крім хати, а батька, як голову двору забрали в БУПР, а в сучасний мент пощитали батька як кулака викинули з хати, нічого з хати не дали, крім одержу викинули в болото аби хоч хто хотів, той брав за дозволом представ. району, а батько до імпер. війни 16 років купив собі 6 дес. землі. Спочатку революції батько почав господарювати і став середняк і тепер нема життя.

І не знаю за що мене так скривдили, що моя сім'я з 5-ти душ сидить голодна і нікуди не приймають і нічого ніде не дають як хоч так і жий. А тому прошу центральні установи розглянути мою скаргу і зняти з господарства індивідуальний порядок та зменшити всі платіжі, які непосильні та прикратити іздівателства над радянським середняком і середнім господарством. (Скаржився в Районову та Окр. Податкову і прокуратуру але в скарзі відмовляють)”¹⁸.

Під час розкуркулення, арештів і депортації куркулів траплялися випадки, коли заможні селяни, бачивши трагедію своїх знайомих і сусідів, самі здавали хліб державі, намагаючись хоч якось врятувати свою сім'ю. В одному з тогочасних документів з неприкритою іронією йдеться про один з таких фактів: “Операція по кулаку, головним чином, торкнулася хлібних районів і така за нашими даними, дала позитивні результати, т. як. після операції інше куркульство і міцні середняки, наявні у них надлишки хліба самі почали здавати в кооперацію. У деяких місцях є факти (Гельмязів) де куркульство

13 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк.1–3.

14 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 60.

15 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк. 35.

16 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 16.

17 ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 19.

18 ДАЧО. – Р-75. – Оп. 1. – Спр. 114. – С. 38.

післярешту нами деяких куркулів, здало хліб в кооперацію з червоними прапорами”.

А ось що повідомляє в своєму листі бригадир робочої бригади, надісланій в с. Єлисаветка Мокро-Калигiрського району: “Вітаю товариші! Хочу вам повідомити, що в селі Єлисаветці після розкуркулення село не можна впізнати. Заяви в колгосп сипляться. На сьогоднішній день ми маємо вже з хуторами 94% колективізації.

Розкуркулили ми в нашому селі 18 куркулів. На загальних зборах селян постановили злосних куркулів в кількості 15 чоловік вислати за межі України там де Солов’ї співають”¹⁹.

Клеймо “куркуля” назавжди в’їдалося в господаря і кожного члена його сім’ї. Куркулям не можна було служити в Червоній армії, вчитися в навчальних закладах і працювати на промислових підприємствах та будівництвах. Навіть якщо комусь і вдавалося вирватися з жахливого пекла колективізації, досить часто його повертали назад в село, виключали з лав Червоної армії або виганяли зі школи.

Документи свідчать: голові Монастирищенського РВК був надісланий лист в якому Вікнянська сільська рада Мокро-Калигiрського району Шевченківської округи повідомляла: “...в с. Сарнах вашого району в Агрошколі є учень Колесніченко Михайло Сергійович, житель с. Вікнино Мокро-Калигiрського району Шевченківської округи, син злісного кулака-експертника, якого постановою загальних зборів бідноти і середняків вирішено заслати за межі України, як ворога Радянської Влади і заслати разом з сім’єю, а тому Вікнянська сільрада просить Вас дати належне розпорядження директору зав Агрошколою щоб такий учень був звільнений від навчання”²⁰.

Терор розкуркулення не припинився навіть тоді, коли, здавалося, в селі не залишилося жодного куркуля-глитая. Але ненажерлива машина колективізації знаходила нові жертви.

У районах з великою часткою колективізованих господарств майнова експропріація і депортація були використані проти тих, хто не хотів вступати в колгоспи, а в інших районах методами впливу було доведення плану до двору (т. зв. експертними) індивідуальними завданнями по хлібозаготівлях і високими грошовими податками. В організаторів колективізації мета була одна – створити нестерпні умови для одноосібників доведеними індивідуальними планами і податками для того, щоб змусити селян “добровільно” вступити в колгоспи.

У той час мало не кожного селянина можна було обкласти непосильним податком, призначити план до двору, конфіскувати майно або вислати разом з дітьми на загибель в край вічних снігів. Таке ставлення до людини було типовим для сталінського режиму, при якому державне беззаконня набувало небачених розмірів, коли не тільки праця селянина, але і його життя належало тоталітарній державі.

Здавалося, що гірше куркульської долі не можна було й уявити, але пройде лише два роки і селяни відчують на собі страшну трагедію штучного Голодомору 1932-1933 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 79.
2. ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 112.
3. ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 113.
4. ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 114.
5. ДАЧО. – Р-184. – Оп. 1. – Спр. 115.
6. ДАЧО. – Р-235. – Оп. 1. – Спр. 164.
7. ДАЧО. – Р-2 113. – Оп. 1. – Спр. 56.
8. Історія українського селянства. Нариси в 2 т. – Т. 2. – К., 2006. – 640 с.

REFERENCES

1. DACHO. – R-184. – Op. 1. – Spr. 79.
2. DACHO. – R-184. – Op. 1. – Spr. 112.
3. DACHO. – R-184. – Op. 1. – Spr. 113.
4. DACHO. – R-184. – Op. 1. – Spr. 114.
5. DACHO. – R-184. – Op. 1. – Spr. 115.
6. DACHO. – R-235. – Op. 1. – Spr. 164.
7. DACHO. – R-2 113. – Op. 1. – Spr. 56.
8. Istoriiia ukrainskoho selianstva. [The history of the Ukrainian peasantry]. Narisy v 2 t. – T. 2. – K. 2006. – 640 s.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. ДАЧО. – Ф. Р-184. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 38.

Рис. 2. ДАЧО. – Ф. Р-84. – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк. 4.

Рис. 3. ДАЧО. – Ф. Р-75. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 52.

Рис. 4. ДАЧО. – Ф. Р-184. – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк. 11.

19 ДАЧО. – Р-2 113. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 649– 650.

20 ДАЧО. – Р-235. – Оп. 1. – Спр. 164. – Арк. 71– 72.

куркульського елементу розсилаемого за межі колгоспу, по
Городищенському району.

Прізвище, ім'я по батькові : х а р а к т е р и с т и к а.

С . м л і е в .

КРАВЧЕНКО Іван Ловгинов.

Склад сім'ї 3 душі.

До революції мав землі 9.25 дес хату, клуню, 2 сараї, комору, два воли, сівалку, пасіки 10 вуликів.

Зараз має землі 6.60 десятини, м а йн о т е щ о й мав до революції крім волів та свиней.

С/г податок платить 52кр.50коп. в звичайному порядку.

Бувший волосний старшина. Систематично переводить контрреволюційно-агітаційну роботу проти всіх міроприємств радвлади, особливо III-ї позики та колективізації.

КУ ЗЬМЕНКО ФЕДОТ МАН.

Склад сім'ї - 4 душі..

До революції мав землі одну десяну.

Зараз має землі 1.40 десятини, вітряк на два постави, кузня, постійно використовує трьох найманих робітників, має весь дрібний с/г реманент.

платить с/г податку в експертному порядку в сумі 220 крб.

позбавлений виборчих прав.

виступав весь час проти колективізації, висловлючись, що біднота хоче за рахунок середняків підлататися, зривав збори по колективізації, самотонщик, мав зв'язок з бандою Гараля в 1919р.

ДЯДЮРА Іван Демидович

Склад сім'ї 6 душ.

До революції жив при батькові, який мав 17 десятин землі, хату криту цинковою бляхою, клуню, сарай, дві пари волів, корову, коня, сівалку, весь дрібний с/г реманент.

Зараз має землі 8.25 га, хату, клуню, сарай, два воли, корову, свиню та весь дрібний с/г реманент.

оподаткований с/г податком в звичайному порядку в сумі 44крб.42 коп.

виборчих прав не позбавлений. Куркуль, вороже ставиться проти міроприємств запроваджуемих радвладою.

4

ВИТЯГ з ПРОТОКОЛУ ч. 37

Засідання Президії Мошенського Районного Виконавчого Ко-
мітету від 6/ІІІ-30 року.

д у х а л и: § I. Розгляд списку розкуркулених куркульсько-глітайсь-
ких господарств, що підлягають до розселення за межі се-
ла в межах району та відведення місць розселення.
/т.Піліпчук/.

/Список прикладається/.

х в а л и л и: Список розкуркулених куркульсько-глітайських госпо-
дарств підлягаючих до розселення за межі села в ме-
жах району в кількості 38 з 207-ю їдцями затвердить.
Для розселення куркульсько-глітайських господарств
за межі села відвести вчастки невдобних земель-писку
за Кумейками урочище біля "Пейсове", один учасок і
другий учасок за слободою "Мироновича". Перший учас-
ток по територіяльним ознакам прикріпити до Кумейської
сілради і другий до Михайлівської.
Зазначени в п.І господарства розсилити на два висе-
лки по 19 господарств в кожному.
До першого виселку урочище біля "Пейсове" висилити
куркульські господарства із сел: Будища, Мошни, Байбу-
зи, Білозір'я та Михайлівка. До другого за слободою
Мироновича Софійка, Шелепухи, Березняки, Тубільци, Ку-
мейки та Станіславчин.
Для виселяємих куркульських господарств виділити мі-
німальну їдацьку норму у 0,25 дес. на їдця.
Доручить Зав. РЗВ. вкупі з райагрономом та землев-
порядчиком ввести зазначені частки невдобних земель.
Всю організаційну роботу по розселенню та відведе-
нню участків землі провести до 20-го березня а саме
розселення до 1-го квітня 30 р.

О. П. Голова Р.В.В. /Піліпчук/
Секретар /Кліменко/

З г і д и о: Секретар РВК

/Кліменко/

SR
35

Виставе Сиротюкова від 5 кв. м. 9 143000
 заяву Курятюк Маркиму про повернення
 частини сиротюків унаслідок
 унаслідок Курятюк Маркиму як власника
 куркульської частини сиротюків.
 Що таке куркульська частинка сиротюків
 і треба було розвинути, а сиротюків Курятюк
 одержав частинку сиротюків розвинути разом
 частинку сиротюків. А частинку Курятюк
 частинку де він сиротюків або таку частинку
 частинку. Як куркульської частини
 частинку частинку частинку частинку
 частинку частинку частинку частинку

Рис. 3

Х А Р А К Т Е Р И С Т И К А

Уявляю виселків куркульських господарств.

Виселок три селі Моренцях урочище "Вали" це на чівдені від
 а чів лісом площею до 40 га місцевість хвиляста схили грунтів
 на та пісок. Від других селі це місце ізольовано лісом від се
 оронець на віддаленості біля 0,5 км троїзких шляхів нема.

Виселок три селі Товста урочище "Червече" це схилах яру що
 ється то межі між селами Точильною та Воронівкою площею до
 а грунт змішті схили глина та зуглинок. Віддалення від селі
 нівки та Точильно біля 3-х км від селі Товста біля 1-го км
 зких трактових дорог сливсько цього місця нема.

Виселок три селі Воронівка урочище "Горбове" площею біля 30 га
 и грунт гліністий від населених пунктів віддаленості більше
 км.

Голова РВК / Ільченко /
 Секретар / Дерігас /

Рис. 4